

CAIN

(Acabament.)

III

ENTAT en Roch en una pedra del moli, ensinestrava
un gos al cual, en son afany de fer mal, li havia ta-
llat la cua y las orelles.

— Ara ve un *monarca*, —deya, alsant lo bastó.

Y l' gos lladrava, corria d' una banda á l' altra, y
removentse furiós, semblava embestir.

— Ara ve un *republicá*, —deya baixant lo bastó.

Y l' animal s' hi acostava saltant, grunyia mansament y s' ajeya
humil á sos peus.

En lo rostre del xicot s' hi llegia lo brutal *tant se me'n dona*, fill
d' aqueixa falta de delicadesa, que mostra en son front la insolencia;
com una diadema, lo mateix que com un blasó, acostuma lo vici por-
tar al seu devant l' asquerós cinisme. Al véurel recolsat á la paret,
cayguda la faixa que deixava veurer la camisa, enrera lo barret y
martiritzant á cada punt á son pobre gos, se li hauria trobat cert ayre
de familia ab quatre porchs, que sens fer càs de las gloriosas ruinas

en que dormían, dissertavan no lluny d' aquell lloch sobre las delicias de la vida *comfortable*, y l' no res de las pompas humanás, que, com lo castell de Sidueñas, al cap y al últim ve que s' enderrocan: dignes seides de la época en que l' actualitat esborra l' recort de l' exemple que ensenya que la materia ensalsada s' atreveix á lluytar ab l' esperit negat, y en que l' estómach arriba á vencer á la inteligençia, y, lo que es pitjor, á la conciencia mateixa.

La Quima, sentada en lo portal, desgranava una panotxa de blat de moro, y soñreya de tant en tant al veurer la estúpida atenció que posava en Roch ab las habilitats del gos.

— ¡Qué ets estrany! — li va dir pel últim. — Si caus de quatre grapas y 't surt una cua, de segur que no t' aixecas.

— Donchs així me vau parir; ab aixó vostra es la culpa, — replicá en Roch.

— Es veritat que 't vaig parir, fill; y quan veig que ajassat se 't passan las horas mortas sens que fassis res de profit...

— ¡Me dona la gana! — li saltà l' indòmit xicot.

— Fill, per tu fäs, — prossegui la pacient mare; — pero no t' ho diria si mentres tú gandulejas no estés ton pare en lo taronjerar trevallant com un negre.

— ¿Y quí 'l fa travallar?... Al que 's mor per gust no se l' ha de planyer.

— En la casa del pobre 'l dia que no 's travalla no 's menja pa; y aquí som molts á gastarlo mentres que á guanyarlo es ell tot sol.

— Si vol que 'l mantingan que 's fiqui en l' Alberch, que allí 'l mantindrán.

— ¡Calla, clou la boca; que valdría més que 'ls gossos mossegueassin la llengua del fill que aixó diu de son pare!... ¿Aixó t' ensenya aquella mala sombra que t porta als Clubs, que han de esser ta perdicció y la meva?...

— Jo faig lo que 'm dona la real gana, y no 'n teniu de fer res, que cada bú fa 'l que vol de sa persona.

— Molt fill ne tinch de fer; que ni la camisa que portas es teva y molt ménos ta voluntat.

— ¡Anem, deixeume estar y fiqueuvos la llengua á la butxaca! — contestá en Roch, ab aqueixa superioritat despectativa propia del fill emancipat, que de las ciutats ha passat al camp.

— ¡Vés, ánima de Caín, que ja t' ho esplicaràn al infern!... los mals fills viuen mal y acaben pitjor.

—Bo, ja tením prédica?... Aneu d'hent, que per una orella m' entra y per l'altra m'surt,—contestà en Roch girantshi d'esquena.

Y per mortificar à sa mare, s'allunyà cantant,

Republicana es la luna,
republicano es el sol,
republicana es mi *jembra*
republicano soy yo.

La pobre mare seguí sens dir res sa tasca, mentres poch á poch y calladas soleavan sas galtas las ll grimas, que l' egoisme groller y l'mal natural de 'n Roch feyan venir continuament á sos ulls; y com la memoria es una veu inagotable de penas quan nos recorda l'amor d'una persona que ja no existeix ó que viu lluny de nosaltres, aumentava sa pena comparant la conducta d'en Roch ab la de son altre fill, en Peret, tan carinyós y tant estimat.

—Ell tornará—deya.

Y la esperansa que es lo conhort d'un bé futur, endolsia en son cor la recordansa, que es la tristesia d'un bé passat.

Capficada la Quima en aquests tristes pensaments, no va veurer á un home llarch y escardalench, que pujant á tota pressa l' pujol arribà al seu devant:

—Salut y frateroitat—va dir fent la veu grossa.

—Caram,—esclamà la Quima.—¡Quin susto m' heu dat!

—Tant lleig soch que vos esg!ayo?—preguntà l' novament arribat.

—Tant que, si es veritat que l'singlot se cura ab un susto, ab una sola vegada que vos mirés quedaria curada.

Y no exagerava la Quima: quatre cops de bronja de Goya haurian copiat d'aquell home lo tipo del bascolla disfressat ab la levita que aburreix perque la enveja; com ab la pell del lleó se disfressava l'ase; del cacich inflat, que, com lo borni, es rey en terra de cegos; del propagador de llums, que, com los mistos, ven á la menuda; y aixis com aquests fuman, ennegreixen y no fan sum, aquest ceriller intelectual, va tacant las intel·ligencies y las conciencias del pobre poble, que cego se l'escolta per quatre miserables xavos.

Aquella fesomia vulgar y que no deya res; aquells ulls guenyos que, practicant lo *nosce te ipsum* dels antichs, de tant en tant s' amagavan pera véures per dins; aquell llarch y greixós redingot ab honors de toga romana; aquella corbata verda, vermella y blanca, colors de la república, pero d'una república tan destenyida, que l'vert havia passat de la esperansa al desengany, lo vermell, de la púrpura de

Tiro al morat de penitencia, y l' blanch, de la ignocent puresa á la ignocencia perduda; per útim, y sobre tot aixó, aquell tremendo garröt en que s' apoyava, ab lo mateix ayre segur ab que un ciutad pacifich s' apoyaria en sos drets individuals, dissenyavan exactament al orador, no exposant, sino empunyant sos arguments; al' amich de 'n Roch, temut de sa mare; al Mefistófeles que li imbuia ideas perillosas, aconsellantli, en nom de la pátria, á pendre diners al seu pare, que, com en lo pou Airon, hont s' entra y no se 'n surt, queyan en sus fondas butxacas.

No es d' estranyar, per lo tant, que ab una cara molt semblant á la que posaria Sant Antoni al diable, quan lo tentava en lo desert, li digués la Quima:

—Quin mal vent vos porta per aquí, ab aqueixa corbata escanyolida de fam?

—Lo be de la pátria, — contestá aquell home, ab la retumbancia del vent.

—Donchs aquí no viu sa mercé; ab aixó no 'ns volgueu portar tant be, que per ara no 'ns fa falta.

—¡Senyora!—exclamá aquell home que semblava astorat; — ja n' hi ha prou de burlas tontas, y dignim hont es en Roch. Per ell vinch.

—Roch es al poble á vendre fruyts de l' borta y fins á la nit no serà aquí,—contestá la Quima, mentint ab l' aplom d' un diplomátich

—Donchs l' esperaré, en que sia fins á demá.

—Donchs esperéulo sentat, pera no cansarvos,—replicá la Quima, aixecantse impacient; y ab una canya anà arreplegant un remat de gallinas que estavan esgarriadas, pera tenirlas á la nit guardadas de lladregots.

Mentre tant, lo sobrevingut se passejava per davant de la torre, girantse á tots indrets, parantse á cada instant pera escoltar al lluny, y mirant ab ansietat cap al lloch per hont devia venir en Roch. Volgué la casualitat que sos ulls bellugadissons topessen ab una lápida de marbre blanch, que corona la porta de la torre, hont se llegeix: «que l' amor á las glorias de sa familia feu al actual Marqués (1) empendre la restauració d' aquest monument histórich.»

—¡Oh vanitat dels richs, quín menyspreu!... ¡De tú no 'n quedará pedra sencera!...—exclamá l' federal, parodian l' odi y la espantosa jactancia ab que Séneca fa dir á la venjativa Medea: *¡Medea superstes!* *¡Medea, ja n' hi ha prou!*

(1) L' Exm. Sr. D. Francisco Ponce de Leon y Villavicencio.

Pero li trencá la embestida la yeu de la Quima, que, ab aqueixa malícia y aqueixa fonda intenció que te 'l poble andalús quan se burla d' algú, cantava:

La vista recogida
mucho penetra.
Eso dijo una niña
porque era tuerta.

—¡No 'm vingui á mi ab burlas! —cridá 'l federal, enfadat, al comprendre 'l sentit de la cantada.

—Donchs, sí senyor; jo sé be de quin peu lo banch coixeja: aqui ve be alló de: *¿Por qué no come el neguito pan? Porque non dan.*

—O porque no 'n vol: que, tapant los claveguerons de casa, tinch ja escuts d' armas,—replicá 'l cacich. —Pero molt més que aqueixos titols pomposos,—afegí espolsant son greixós redingot,—valen aquestos nobles parrachs que 'm cubreixen.

—*¿Ab guindajito* també?—preguntá la burleta Quima, senyalant ab la punta de la canya una rodona de cartró que à tall de creu duya 'l foraster en lo pit.

Aquella rodona, que metafòricament era medalla, estava forrada de paper blau: en son anvers s' hi llegia: «18 de Setembre», y en son revers: «Viva 'l poble soberà!» Una cinta, de las que allí 'n diuhent *tripilla de pollo*, la sostenia, imitant sobre 'l greixós redingot una gloriosa creu en lo pit d' un soldat vell.

—Si, senyora, també ab lo *guindajito!*—exclamá 'l cacich furiós. —Aquesta medalla es un monument que recordará sempre 'l triomf de la Revolució y l' heroisme del poble.

—Donchs be,—replicá calmosament la Quima,—porteu sempre lo parayguas sota l' aixella, perque al primer ruixat que caygui sobre aqueix monument, lo tira per terra.

—Res hi fa: sas doctrinas, en tot cas, las sostindré jo sempre.

—Donchs aneusen á predicar en una bisenda deshabitada, que allí entendrán las prédicas.

—Senyora: quan jo parlo, faig del poble lo que 'n vull.

—*¿Y per qué no 's feu una levita y envieu la que porteu al hospital,* pera que la tirin á l' olla y 'n surti 'l greix?

Volia tornar á respondre l' indignat foraster, pero la arribada de 'n Roch li tallà la paraula á la boca: duya en la mà un cabàs de fabas y 'l seguian mitja dotzena de galldindis, que adalerats picavan lo cabàs.

—Roch, fill meu!—cridá 'l cacich corrent á son encontre.— Ha arribat l' hora de dar lo crit.

—¡Glu, glu, glu, glu!—feren los galldindis, espantats d' aquells crits.

—Ja ho veu, fins los galldindis diuhen ¡Viva!—replicá en Roch, admirantse de trobar aquells confrères que, fent abstracció de las plomas, eran, com ell, bípedos.

Alarmada la Quima al veure que son fill y 'l foraster s' allunyavan per darrera de la torre, parlant ab misteri, los va seguir poch á poch, amagada primerament darrera d' un paller y després darrera un carro, que per tenir trencada una roda ja no servia. A las primeras paraulas del cacich, en Roch se posá las mans al cap, com espantat. Per sos gestos semblá que aquell tractava de persuadir al xicot d' alguna cosa que li feya repugnancia, y l' vent portá distintament á la Quima aquelles paraulas: *Causa del poble*.—*Pàtria*.—*Despotisme dels richs*.—*Repartiment de bens*.

—¿Y si 'm ventan escopetada?—contestava en Roch á sos arguments.

La pobre mare se senti 'l cor gelat, com si aquella escopetada hagués ja mort al seu fill. Per fi, semblá que en Roch cedia á las rahons del cacich, y, apretantli las mans ab las sevas, li digué:

—Donchs portarás la teva escopeta y la de ton pare... .

—Si,—contestá en Roch; y ab lo cap cot y ayre trist, com si 'l preocupés alguna grave idea, prengué 'l camí de l' hora, abont en un rafal fet exprés tenia son llit.

Sa mare no s' atreví á detenirlo; entrà altra vegada en la torre é instinctivament se dirigi al lloch en que en Miquel solia penjar la escopeta. Aquesta ja no hi era, y al sortir en Miquel no se la havia enduta; era, donchs, clar que en Roch la tenia. Una inquieta curiositat feya que la pobre mare anés d' una banda á l' altra, sense direcció fixa; se sentá, per fi, en lo llindar de la porta, y ab las mans al cap y la mirada en terra, quedá inmóvil. Sa imaginació, picada per la incertitud, corria, arrossegant darrera seu aquell pobre cor de mare, esglayat davant las terribles ideas que l' atormentavan.

Poquet á poch se pongué 'l sol, y ab ell se 'n aná la llum, y unas després d' altras aparegueren las estrelles; y aixís que las ombras avansavan, avansava també la angunia en lo cor de la pobre dona. Arribá en Miquel de la travallada, y després de sopar se ficá al llit, serio y adsup, com solia ferho cada nit.

Llavors sortí la Quima á l' hora, y, atravessant los sembrats, se

dirigí rápida y calladament al rafal de 'n Roch. Un llumet l' iluminava. La mula dormia en son llit de palla, prop de la hortalissa regirada y 'l sarrío buyt. En Roch, sentat demunt d' una soca, untava, ab oli que treya d' una banya, los gatillos de dues escopetas, quins canons, de tan lluhents, brillavan.

IV

—Qué fas llevat tan tart, fill meu? — digué la Quima, entrant de cop en lo rafal.

En Roch s' aixecá d' un bot, deixant caure á terra las armas, y contestá entre enfadat y sorprés:

—Qué n' heu de fer?

—Per Deu, digam que es aixó! — preguntá plena d' ansietat sa mare, tocant ab lo peu las escopetas.

—Anéusen d' aquí, ó 'a faig una de las mevas.

—No me 'n vull anar, no! — eridá la pobre mare, cayent en lo seti que avans tenia 'l seu fill.

En Roch, sens dir res més, la agafà pel bras y d' una empenta la tragué fora.

—Dolent!... malvat!... cridaré al teu pare!...

—Cridéulo, que per tots dos n' hi haura! — contestá en Roch amennassantla altra vegada ab lo puny clos.

—Deu meu! Deu meu! — gemegava la Quima, fugint d' aquell indret com d' un tloch malehit.

En Miquel, que dormia feya estona, no sentí á la Quima, que, sense despullarse, se ficá maquinallment al llit; pero 'l dolor y la angúnia allunyavan la son de sos parples, y una darrera l' altra veié passar las primeras horas de la nit, ab la lentitud de la desgracia, deixant cada una una arruga en soc front y una ferida en son cor, y espantosas y terribles com un perill que 's pressagia, s' endevina, se veu venir y no es possible conjurarlo...

De cop se sentá tan bruscament, que son marit se despertá esgla-yat: escoliant ben be sentí udolar lo gos de 'n Roch, y després soroll de passos que lleugers se perdian al lluny.

— ¿Qué tens, que no estás quieta un instant? — preguntá á sa muller.

La pobre Quima s' ajegué altra vegada y s' haurian pogut sentir los batechs de son cor de mare, que li reventava en lo pit, de dolor, d' angunia y de por per la sort de son dolent fill. Poch tardá en Miquel á tornarse á dormir, y llavors, sa esposa, escorrentse de son llit, s' arrastrá cap á la porta; pero la clau grunió en lo pany, en Miquel s' agitá novament en somnis, y la desventorada queda encastada á la porta, sufrint en vida las angunias de la mort.

Sortí per fi á fora: la nit era fosca y negra com una mala conciencia, y, ensopegant en sa rápida carrera ab arbres y plantas, volá la Quima al rafal del seu fill. Encara cremava l' llum penjat d' una estaca; pero son trist reflexo sols iluminava aquell recinte buyt.

— Roch! fill meu! — cridá la pobre ab continguda veu, dirigint per tot arreu sa extraviada mirada.

Ningú li responia, y sols se sentia en lo silenci de la nit, lo soroll d' una fulla que queya pera morir, y l' llunyá so del vent al ferne sa joguina.

— ¡Mareta meva!... ¿hont tinch lo meu fill? — cridá corrent com una boja als taronjerars. — ¡Verge del Miracle, acompañyal! No me l' abandonis! — Y cridava altra vegada: — Roch! Roch!

Roch! Roch! repetia l' tornaveu en las copas dels taronjers, en sótan trist que semblava que 's planyian.

La Quima corregué al rocam y arribá fins á las Creus, cridant al seu fill; torná altra volta al rafal, després á la hermita, al camí altra vegada y sempre lo mateix cruel silenci y la mateixa incertitud. Fins á punta de dia durá aquella espantosa carrera, en que la angunia li donava alas, forsas lo dolor, y l' terror resistència. Rendida per fi, torná á la torra, y 's llensá al llit al costat del seu marit, que no s' havia despertat encara. Per son extraviat cervell passà la idea de despertar á en Miquel y demanarli ajuda en sa aflicció; pero fos pietat per lo pobre vell, ó tal volta que sos llavis de mare se neguessen á acusar al seu fill, trobá forsas pera sufrir sola, y esperar que en Miquel se 'n anés al travall.

Llavors agafá ab gran pressa lo camí de Jerez; varias donas y noys que esparverats fugian d' allí se creuharen ab ella en lo camí; unas duyan matalassos, flassadas altres, y algunas utensilis dels més necessaris.

Per elles sapigué la desgraciada mare que desde la vigilia se batía la tropa ab lo poble, y que suspés lo combat á la nit, á punta de

dia havia comensat altra vègada; li digueren també que 'l regiment de Málaga havia arribat de Cadiz, y en aquell moment entrava en la lluya.

— ¡Allí hi tinch en Peret! — cridá la desditzada, posantse las mans al cap. ¡Fills meus! los meus fillets cara á cara! deya al correr á Jerez com una boja, comprenent á la fi que en Roch era á las barricadas.

Volant com un llamp pujà la Quima la costa enasprada de las *Platjas de Sant Feliu*, dirigintse sens reposar á la Creu Vella, teatro de la lluya: al sortir per lo carrer Galvan, una barricada li barrá 'l camí; alguna paysans la guardavan, portant uns municions, altres traginant pedras y llosas de las aceras, que acabavan d' arrancar, y tenint alguns las carrabinas engaltadas disposats á fer foch.

Senyora, que ve á fer aquí li digué un d' aquells homes bruscament. La pobre no feya sicó dir.

— Fills meus! Fills meus!

Torná enrera, procurant al passar per altres carrers dar la volta á la barricada. Los vehins que per las portas y finestras mitj obertas seguian curiosament los detalls de la lluya, miravan ab estranyesa á aquella dona, que, fora de si, ab lo mocador tirat enrera, y plorant sense consol creuhava los carrers sense por á las balas, ni als atropells de la tropa, ni al foch dels paysans. No sabían que era mare!

— Quima, cridá de cop una veu de dona, al entrar aquella en lo carrer del Molí de Vent.

Se pará la malhaurada al bell mitj del carrer, girant per tot arreu sos estraviats ulls, y, no vejent á ningú, seguí sa fatigosa carrera; pero una dona que sortí d' una casa l' agafà pel vestit, esclamant:

— Pero hont vas, dona! vols que 't matin?

— Busco 'ls meus fills! tot just pogué respondre.

Y sens poder articular cap més paraula, extengué la mà cap al indret en que, ronch y amenassador, se sentia 'l tiroteig.

— Per aixó serveixen, per aixó serveixen los fills! — cridá aquella dona, ab aqueixa vehemència de la gent del poble, Tant de bó que s' osseguessen al naixer, ó 'ns morissem al parirlos!

Varias altres donas sortiren de la mateixa casa y rodejaren á la Quima, que, cayguda damunt d' un pilot de pedras, plorava sens consol.

— Entri, entri aquí, senyora, li deyan — y no tentí á Deu anant per aquestos carrers!

— No puch tenir sossego fins que 'ls trobi — deya plorant. La bala que 'ls toqui m' ha d' travessar primer á mí.

Y com la vehemència del dolor no escolta rahons, per correr darrera de la passió que la excita, s' arrencà bruscament dels brassos que la sostenian. Una d' aquelles donas tenia en lo Cerro Fuerte un lloch de fruya, abandonat desde la nit avans, al comensar los tiros; n' entregà la clau a la Quima, aconsellantli que, posada allí dins al abrich de las balas mirés si veya als seus fills; la pobre allí s' dirigí mentres las veïnades ploraven al veure com se n' hi anava, ab aqueix encomanadís desconsol que senten las mares veient la desgracia d' altra mare.

Aquella miserable botigueta sols distava vint passas de una barricada, que, apoyantse en la magnífica ruïna de la casa de Villapanés, tancava lo carrer del Cerro-Fuerte; á l' altra banda hi havia la tropa, y á dins los paysans.

Las portas de la tenda havien sigut obertas de bat á bat, revoltos los objectes que hi havia, fet á trossos lo taulell y romputs alguns cuadros de sants que penjavan de las parets; sols quedà intacta una estampa de la Verge encastada á la paret, en la qual fixá la Quima aqueixa mirada desolada del dolor, quan, agotadas las llàgrimas y ls gemechs y ls crits, se reconcentra en lo pit, y allí merja y trosseja en silenci si la cristiana resignació l' enfrena; pero, com un torrent de lava se desborda y tala y destrueix tot lo que se li oposa al pas, si la desesperació impia romp sos dichs.

La Quima ajustà la porta al sentir los primers tirs, y mirant per un forat, sentí al lluny lo soroll de la lluya, que furiosament s' empenyava, y com ombras fantàsticas veya creuharse 'ls combatents, en vols en una capa de fum negre y espés, que, al ferse més compacte, caygué com una cortina per devant d' aquell terrible escenari. La tropa prengué per fi la barricada y uns paisans la esperaren á peu ferm, lluytant cos á cos, mentres altres, més cobarts, fugian abandonant las armas que 'ls acusavan de rebelats. Aterroritzada la Quima al sentir que poch á poch s' acostava aquell espantós terratrémol, posà l' forrellach de la porta, y sense forsas caygué estesa. Ressonaren llavors á dues passas d' ella las detonacions dels fusells, las imprecacions dels combatents, los ays dels ferits y fins lo soroll de sos cossos al caure per terra; dues balas, l' una derrera l' altra atravessaren la porta y s' anaren á clavar á la paret.

— Roch! — crida de cop una veu, ab l' angunia del que demana trobantse á las portas de la mort.

La Quima s' aixecà d' un bot, tant pàlida, tant erta, com ho faria, si pogués ferho, un cadáver de sa tomba.

—¡Roch!... Roch!... no tiris!,—torná á cridar la mateixa veu, encare ab més angunia.

Soná al mateix temps un tir y un jay!, lo soroll d' un cos al caure, y 'l cruixit del cer al donar una punyalada.

Deu del cel!... En Peret, aquell fill tant estimat y tant plorat, jeya mort á terra, ab un punyal clavat al pit, y en lo cor una bala. Dret, devant d' ell, hi havia en Roch: en sa ma esquerra fumava encara una escopeta y de la dreta s' escorría sanch, calenta encara, del seu germá... Al veure apareixer á sa mare, doná un pas enrera, y sa ma contreta deixa en son front una taca vermella.

—Cain! ¡Caín!... Al front ho dus escrit—li cridá la Quima, ab la horrible energia de la mare que maleheix y l' espantós dolor de la que veu un fil mort y fràtricida l' altre.

Traducció del p. LLUIS COLOMA.

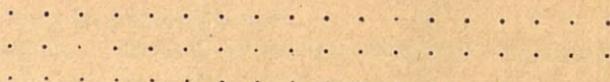

REVELACIÓ

Ja sento congriarse damunt meu la tempesta
y 'l llamp del infortuni mon cap estavellar;
brandau á morts, campanas; calleu, cantichs de festa;
cubriu de dol las arpas. Talfia, Flora y Vesta,
que avuy vostre fill trenca sos vots y va al altar.

Ja veig bullir las onas de la infernal llacuna
de peus damunt la barca que empeny sempre Aqueront,
confós entre 'ls blasfemos á quins la ira importuna,
mirar com van tancantse las portas d' una á una
perque per sempre olvidí que ha estat lliure en lo mon.

Ja escolto com xirrigan los drachs y las gorgonas
sortint en mitj de flamas del antre de son niu,
y veig testas y cranis en mans de sas personas
y cossos que s' arrastran y crits d' homes y donas...
¡Jó moro! ¿Qui m' alenta? ¿Qué veig?... ¡Altra Beatriu!

Beatriu ó la que sigui, deixém que volí 'l poeta
en alas dels seus somnis y 's doni á fantasiar,
potser sera matrona ó be gentil nineta;
que jo tinch d' enllassarme, ha d' esser cosa feta,
tot lo demés que pensi será desvariejar.

M' ho están díhent á l' hora ma soletat que espanta,
los quins felis me volen, amichs, estranys, parents,
ma professió m' hi obliga, lo buyt del cor m' ho canta
y 'm va passant la vida com creix y mor' la planta
que de la llum y l' ayre li faltan elements.

Ja tinch la edat complerta, me 'n sobra alguna encara;
los meus germans s' apressan, ab tot y ser més xichs,
á darm'e 'l titol d' oncle, y diu ma pobre māre:
«¿Que vols deixar que mori sens veurer com ets pare?
¿Que vols que no 'm coneixin los teus fillets petits?»

Y té rabó sobrada, no 'm reca 'l confessarlo,
mes dubto y fins tremolo per lo que al mon he vist,
en tant diu ma conciencia: «Eix pas tens de donarlo,»
lo cor me crida: «Estima, l' afany es per gosarlo,»
y 'l cap reté mas forsas, deixantme absent y trist!

En mitj d' aquesta lluya que mouhen cada dia
lo cap per una banda y per l' altra 'l meu cor,
trascorre ma existència sens prosa ni poesía,
mes veig que si una dona me treu d' eixa apatía,
lo cap, que avuy impera, l' esberlará l' amor.

¡Oh, si, no cal dubtarne que vingui aquesta dona,
y m' alsí ó be m' enfonzi, jo d' ella sols dech ser...
Pero, ¿qui será aquesta per qui 'l cor s' abandona?
Sens l' or que tot ho daura y 'l faust que tot ho abona,
¿qui pren al trist cantayre per serli la muller?

Si aspira á mostrejarse per mitj d' aquesta vida,
¿qué fer per rodejarla del brill que li es precís?
¿Cóm jo podré permetrer lo véurerla afigida,
si es mon desitj que ampleji donant sempre acullida
á son alé de móurers, gosar y ser felis?

Ab las accions diversas que tancan ma existencia
brollar sento las fibras que 's mouhen cor endins,
y á voltas m' adormeixen las flors ab son essencia,
á voltas me despertan los genis de la ciencia,
com rústicas empresas, com ideals divins.

Conjunt de goigs y queixas tindrá la companyía
que 'l fat ó la Natura me vullan disposar;
perque jamay l' enganyi, al arribar lo dia
jo dech lo cor obrirli mostrantli aquesta via,
y així ho faré molt antes de durla ab mí al altar.

Si emprenc h alguna volta y en los instants de lleure
l' estudi de ma Eva (jo sois dech se' un Adán),
¡quín cuadro! ¡quínas sombras ma pensa arriva á veure!
lo llapis y la rima tan sols podrian treure
contornos, may las figuraz que dintre 'l march están.

Prou lluny de ma conciencia l' engany y la falsia
estich liurat de vendrem' per tot un grapat d' or;
aqueell que metallisi ab preu sa companyía
mereix que si desilja afectes algun dia
se trobi ab vil escoria allá hont hi busqui 'l cor.

L' Amor, aquesta flama que s' alsà prepotentia
y 'l cor la divinisa prenença en son altàr,
no escau que jo la mostri de tota clapa exenta;
y encar' que en mas entranyas brillosa se presenta,
ab sum que 'l mon me dona la tinch d' enmascarar.

Si l' arbre del afecte que envers la dona 'ns guia
tingués anys d' arrelada per dintre del meu pit,
del dubte que 'm roseiga ni sombra existiria,
y es cert que en aquest' hora mon plany acabaria
tornantse plaher y joya, llum célica y dalit.

Mes no es aixís; mon ésser no ha dat al asauy treva
per explayar grans horas en la contemplació,
y, fill del meu carácter y de la pensa meva,
no he dit may á cap dona: «Pren ma ánima que es teva,
y extén sobre 'ls meus brassos l' esclat de ta passió!»

Per xó á la vida meva, que passo solitaria,
 li dó un relleu tristíssim eixa altra soletat;
 aixut lo mon contemplo com sala d' estatuaria,
 no veig qui ab zel aculli la veu de ma pregaria
 y 'm sobra fantasia y cor y llibertat...!

Ab tot, forsa es qué acabi l' estat que revesteixo,
 ab lo que no sé encara si aixís milloraré;
 del meu passat un rastre confós y débil deixo,
 d' aquest present per medi d' eix cant me despedeixo,
 lo pervenir l' ignoro; ¡qui sab lo que seré!

Potser guiará mos passos, com en la edat aquella,
 lo núvol d' or y grana del poble d' Israel;
 potser vingui ab son canter la bíblica donzella
 á darm-me una set d' aigua; potser Judit la bella
 m' atenti en la nit fosca ó 'm clavi altra Jael.

Avuy ma despedida al darla no m' espanta,
 ben alt jo la pregono per tots aquets confins;
 demà de porta en porta, si lo dalit m' aguanta,
 seré á trobar qui 'm vulla, com á la Terra Santa
 se 'n van cercant almoyna los tristes peregrins.

Que jo vull á mon arpa robar cansas novellas,
 trobat aquests àmbits al meu afany estrets;
 vull correr altras vias d' hont brollan maravellas
 y vull, en tant jo clogui per sempre mas parellas,
 sentí 'l bés de la esposa y 'l plor de mos fillets!

JOAN RAMÓN Y SOLER.

Juliol de 1891.

Á LA EXPOSICIÓ UNIVERSAL DE BARCELONA EN L' ANY 1888

(Premi del Centre Catalá en los Jochs Florals de Valencia.)

SONET

Héules allá llaugeres, d' ona en ona,
cent naus volar envers la patria mia;
de llunyadans confins la ferrovía
los flamigers caballs també esperona.

Y á Barcelona van, á Barcelona,
poble inmortal que per sa gloria ansia,
y ab sa grandiosa Exposició aquest dia
li tix á Iberia sa millor corona.

Industria, ciencies y arts en si congrega
de pobles mil que la distancia allunya,
y auba d' amor ab sa claror los banya.

De pau y de progrés l' hora ja aplega!
Avant en ton camí, ¡gran Catalunya!
La gloria ets tú de nostra mare Espanya.

RAMÓN ANDREU CABRELLES.

LA BRUIXA

UÉ no sabs lo que passa? Ja cal que tingas compte ab la quixalla y que la proveheixis d' escapularis. La Biela, aquella dona malcarada, d' ulls de xuriguer, cutis apergaminat y boca tan enfonzada que 'l nas casi li toca á la barba, y que 's diu que ha sigut ma-jordona d' un capellá que al morir li deixá un mitjot curullat...

—¿De diners?

—No, seria de medallás. ¡Fas unas preguntas! Donchs sí; aquella mala vella ha embruiyat al fill de la Carmeta. Desde que arrivá de Barcelona, ahont ha travallat per espay de tres anys, no 's troba be. Comensá per perdre la gana, per no tenir dalit pera res. Després li sobrevingué una tos que l' atropella terriblement y una febre que 'l consum, de manera que ja no li queda sino la pell y l' os. Ahir la Carmeta, pera distréurel un xich, se proposá accompanyarlo fins á la vinya del puig. La Biela travallava, tot prenent lo sol, á la porta de casa seva. Com qui mal no fa mal no pensa, la Carmeta s' aturá davant per davant á enrahonar ab una vehina; mes al poch rato una forta estiragassada que 'l noy li pegá á las faldillas li feu reparar que s' anava posant groch com la cera, que girava 'ls ulls en blanch y que frisava per anarsen d' aquell lloch. La Carmeta, alarmada, cridá:

—¡Ay, pobre de mí! ¡Auxili, que 'l noy se 'm mor!

—Es una basca,—digué la Biela acudinhi.

Després d' haverlo assentat prop de la porta, entrá en sa casa y torná portant una xicra plena d' un licor vermelench...

—Seria vinagre.

—Vinagre ó fatilleria dels dimonis que se la emportin; lo cert es que ab ell li remullá 'l front y agenollada li feya olorar, quan lo noy, obrint los ulls, s' esvará al véurerla davant seu, feu un fort suspir, li sobrevingué un tremolor y torna á quedar sense sentit.

—¡Deu meu! —exclamá la Carmeta sobressaltada.

—No será res,—digué la Biela; prompte li passará.

Mentre aixó succechia, 'ns haviam reunit al entorn algunas ve-hinas.

—¡Aygua fresca, porteu aygua fresca! —cridava una.

—¿Quí parla d' aygua? —digué la Pona, que arribava ab una ampolla en una ma y un vas á l' altra.— Aquí teniu la millor medicina: vi ranci de Cadaqvés Que se 'n empassi una cullerada y al minut lo veureu aixerit com un pésol rependre 'l seu camí. Carmeta, no escoltis à ningú; té, dónali aixó;—y posá un poch de ví en lo vas.

—No es necessari,—digué la Biela;—ja torna en si.

—Calla, bruixa,—digué la Pona picada.—¿Quán no ha sigut necessari un confortant pera una persona que ix d' un desmay?

—No vos enfadeu, —s' apressurá á dir la Carmeta;—agraheixo la bona voluntat; pero ja que 'l noy torna en si, lo portaré á casa y faré cridar al metje.

—¡Pobre jove! —digué allavoras la Biela mirántsel ab fingida llàstima.

Aquestas paraulas, y encara més lo to ab que foren ditas, produ-hiren tal horror al malalt, que, alsantse sobtadament, s' apoyá en un bras de la seva mare, exclamant:

—Aném, mare, aném; aquesta dona 'm fa patir.

—¿Qué diu? ¿qué diu? —exclamaren las ve-hinas alarmadas.

—Que la Biela 'l fa patir,—digué la Pona.—¿No vos deya jo que era una mala bruixa?

—¡Jesús, María, Joseph! —exclamarem totas fent instintivament la senyal de la creu

La Biela 'ns mirá ab posat desdenyós y entrant á casa seva tancá la porta sense dir ni una paraula. ¡S' hagués atrevit!.. ¡Prou 'l hau-riam esgardiassada!

— No 's pot fer cas de las apariencias. Jo la tenia per una bona dona; pero desde avuy evitaré las ocasions de tenir tractes ab ella.

— Jo faig portar escapularis á tots los de casa. ¡Carat! Si 'm malmirás al Tonet l'quí guanyaria 'l pa pera la familia?

Aquesta conversa tenia lloch en la plassa d' un poble quin nom no augmentaria ni disminuiria la importància del fet; per això 'l callo. En las ciutats populosas, com en los llochs més reduhits, se troben personas prou estúpidas pera pagar son contingent als que ab la capa de saludadors, tiradors de cartas, curanderos, sonámbulas, etc., explotan ab èxit, las preocupacions y la credulitat del proxim.

Ara, per si 'l lector te curiositat de saber en qué pará l' embruixament, rependré la relació en lo punt en que restà en la transcrita conversa

Aixís que la Biela bagué tancat la porta, la Carmeta, dirigintse á una de las vehinas, digué:

—Ves, Pepa, per amor de Deu, que jo no sé lo que 'm passa. Ves á la vinya á donarne compte á n' en Sidro; que vingui desseguida.

Y ab l' ajuda de las vehinas trasladà 'l noy á casa seva.

Mentre dues refeyan lo llit, una se 'n anà á buscar aigua beneyta, altra comparegué ab un relicari que posà en la capsalera. Qui proposava fer dir los Evangelis, qui insinuava que millor fora consultar lo cas ab la sonámbula. En tot pensaren menos en lo metje, fins que arribà en Sidro.

—Ves, Gracia, ves á buscarlo,— digué una vehina; — pero es en va. Los metjes se burlan dels encantaments y dels mals donats, porque no hi entenen.

—Tens rahó,—afegí en Sidro, á qui la misatjera havia carregat de cascós durant lo camí.—Si ella ho ha fet ho desfarà, ó la escanyaré sens pietat.

En aixó arrivà 'l metje, examinà al malalt, li prengué 'l pols, y com las vehinas no 's recatavan de murmurar y observá que una d' elles espargia aigua per la cambra, preguntà:

—¿Qué es aixó?

—Aigua beneyta.

—Guardéuela pera millor ocasió. Aliment y repós es lo que necesita 'l malalt. ¿Desde quán no 's troba bé?

— Fa cosa de tres mesos.

— ¡Tres mesos! — exclamá 'l metje; y afegí mentalment: — ¡Quin abendono!

Alashoras degué arribar als seus oïdos alguna paraula de la conversa que sostenian las veïnras, perque, girantse indignat, las increpá:

— ¿Qui parla de bruixas? Hi ha llengüas que mereixen ser cremadas. Aneu. Aquí no hi ha necessitat de tanta gent.

Y veient que ningú se 'n anava, afegí dirigintse al amo de la casa:

— Si no haveu d' atendre las mevas indicacions, ¿per qué m' heu vingut á buscar?

En Sidro, en quin obtús caletre hi bullian los més desatinats pensaments y 'ls més esgarrifosos plans de revenja, després de proferir una horrorosa blasfemia, posantse las mans sobre 'l cap ab desespero, exclamá:

— ¡Me las pagará, si, me las pagará! ¡Prou sospitava que la malaltia del noy no era n tural! Ell, tan fort, tan robust; ell, que may havia tingut un mal de cap, ni sabia lo que vol d'r estar desganat, aquí 'l teniu: no es ni l' ombrá de lo que era. Se va fonent com una candela de seu y 's morirá. ¡Ay! ¿No es veritat, senyor doctor, que 's morira?

— Deu es árbitre de la vida y de la mort. De Deu genteneu? d' ell sol haveu d' esperar lo remey. Los vicis més repugnats han minat la salut del vostre fill; la falta d' assistencia á son degut temps ha donat lloch á que 'l mal arribés á ser incurable. Ara falta que, quan jo giri las espallias vingui 'l saludador ótla sonàmbula a rematarlo; —digué 'l metje. y, servinti la paret de punt d' apoyo, escrigué una recepta que entregá á la Carmeta, dihentli:

— Li donareu una xicra cada hora, y caldo poch y sovintet. Ara vos adverteixo que si al vespre observo en lo malalt alguna alteració que puga ser efecte de las potingas dels embaucadors, me veuré obligat á donarne part al Jutje municipal pera que, desent l' encisament, bruixeria ó besties que vos preocupa, eviti l' acte incalificable de deixar que mori lo vostre fill sens assistencia facultativa, y liuri d' un disgust á la infelis sobre qui recaiguin las vostras insensatas sospitas, las vostrars injustas reclamacions.

Y agafant lo barret, que havia deixat demunt d' una cadira, se 'n aná, passant per entremij d' aquella colla de batxilleras, que ni s' havian donat per entesas ni renunciavan á auxiliar ab las llums de la seva experiència, segons formalment elles creyan, á aquella atribulada família.

En lo parlament que tingueren després de la marxa del facultatiu, queda establert com' à fet indubtable, que l' noy estava embruiyat, que la bruixa era la Biela, y, en consecuència, determinaren que en Sidro anés, pera major seguretat, à consultarho ab en Peroy, carreter que en matèria de bruxerías y encisaments h' via fet curas maravollosas ab la virtut de remeys tan contundents que à algú encara li'n dolian las costellas.

La casa de 'n Sidro estava situada en un extrém del poble, à cent passas, poch més ó menos, d' un camí planer, en aquella estació bastante freqüentat per las personas desvagadas que fins à la posta del sol solian pas-ejarhi. Cap allí s' encaminá 'l meje, à quí la escena referida havia sugerit amargas reflexions.

— Heus aquí, —pensava tot caminant,—lo bon nom y la tranquilitat d' una persona compromeses seriament. ¿Y per quí? Per quatre co-mares estúpidas, tan capassas de pelarse 'ls genolls cumplint un vot fet á la Verge Santíssima, com de cometre la heretjia d' acudir al primer embaucador de qui 'ls hi donguin noticia, pagantli ab llarguesa la suposada virtut de desfer los encisaments ó de curar lo que ellas ne diuhen mal donat, mentres que deixan passar anys y més anys sense recordarse de satisfer al metje la mòdica cantitat en que ajustaren la conducta. ¿Estarà la humanitat condempnada á tenir perpétuament en son si á personas que á ells cluchs donguin fe á tot lo maravellós ó sobrenatural? ¿Com Spurzheim, com Gall, com Broussais, com Fossati y tants altres haurém de convenir en que la credulitat de semblants personas es efecte de sa particular organisació? ¿Que aytals quan no coneixen los fets se 'ls representan al antoix de la facultat orgànica que 'ls hi es propi, lo que 'ls hi ocasiona goigs sentimentals que 'ls desvian de la reflexió y de la comprobació? Pero ¿perque 'ls tigres obran instintivament haurém de deixarnos devorar per ells sense procurar llurarnos de sa ferocitat per tots los medis que 'ns proporcionan las facultats físicas é intelectuals? No, no. Enhorabona que desvariejin ó 'ls fassi desvariejar tot lo que vulga lo seu organisme; pero quan la credulitat se manifesta ab atropellaments y difamacions, quan los que per alucinació ó superxeria diuhen tenir virtut pera fer y desfer malefícis y no reparan en acusar á personas dignas promovent enemistats y congriant revenjas sanguinantes, lo rigor del càstich ha de ser proporcionat al dany que ocasionin.

Tan embadalit lo tenian aquellas reflexions, que anava á passar frech á frech ab dos senyors que caminavan en direcció contraria, sense advertirho.

Eran l' alcalde y l' jutje municipal.

—Senyor Esteve,—digué l' últim;—¿ahónt va tan capificat?

—Ah! ¿Son vostés? Dissimulin; no ho havia reparat.

—Alguna n' hi passa

—Ho endevinan. Sembla que Deu los ha posat al meu camí pera evitar una desgracia.

L' alcalde y l' jutje, alarmats, exclamaren:

—Digui, digui.

Lo metje l's hi feu una minuciosa relació del succés que l' tenia preocupat.

—¿Quina es la bruixa?

—Ho ignoro.

—¿Y l' embruixat?

—Lo fill d' en Sidro Guardiola.

—No son infundats los seus temors, senyor Esteve,—digué l' jutje.

—En Sidro té un geni violentíssim. Mira, Ton: ves á la Casa de la Vila y d'ona orde al agutzil de situarse prop de la casa d' en Sidro, de seguir tots los seus passos. A las vuit anirà á relievevarlo lo det jutjat. Després de sopar faré una visita á aquella gent; molt serà què no l's fassi entrar en reflexió.

—Sino,—afegi l' alcalde,—haurán d' entendre que l' Códich senyala penas pera l's calumniadors. ¡Sembla mentida que hi hagi tanta ignorancia!

Vint minuts després, l' agutzil s' arrambava á la entrada d' un corral que h' ha davant de la casa de la Biela, desde ahont podia veurer á les persones que entressin ó sortissin de la d' en Sidro.

Aguaytant en aquella direcció no advertí la presencia de dos subjectes fins que trucaren á la porta de davant. Devian esperarlos, perque obriren desseguida. La curiositat tingué prou forsa pera fer trencar la consigna al agutzil, que, traspassant lo carrer, aplicá una orella al forat del pany, al propi temps que en Sidro arribava enfurismat. Com la nit era fosca com gola de llop, sens adonarse de la presencia del agutzil l' embestí cego d' ira; la porta, que no estava sino ajusta-

da, s' obrí ab estrépit, y abdós rodaren per la entrada, ab la conseqüent a'arma dels que estavan dintre.

Los subjectes esmentats acudiren á subjectar á n' en Sidro, que blasfemava com un condemnat, procurant llurarse de las gràpas del agutzil, que l' apretavan com unes estenallas.

—No t' escaparás, bona pessa,—digué l' agutzil quan pogué endressarse.—Es en va que forsejis. Los teus improperis no espohardeixen sino á las donas. Ja t' amansirás quan te vegis sol y vern tancat en lo cal·bosso.

—Déixam escanyar á n' aqueixa bruixa de Llucifer, y després que 'm portin á la forca,—crijava en Sidro. Y de desesperat feya cruxir las dents

—¡Agutzils!—digné ²¹ jutje que entrava á la casa acompañat del agutzil del jutjat.—Aquest home ha violat lo domicili agé, sens dubte ab matas intencions; escorcolléulo.

Los agutzils obehiren.

En la faixa d' en Sidro hi trobaren un gros ganivet de mallas.

—Poríeulo á la presó, donant de pas avis al secretari de lo que passa, y dignéuli que vagí al jutjat á esperarme. Cal fer un escarmient y 's fará. No puch consentir que 'ls discols ó perversos alterin la tranquilitat dels vehins honrats y pacífichs.

En Sidro, entenent que fora en vā tot intent de resistencia, se deixá conduhir á la presó.

Llavoras lo jutje 's fixá en las personas que hi havia en la casa, y admirat de trobarhi a dos dels seus amichs, exclamá:

—¿A qué 's deu la coincidència de trobarnos en aquest lloc?

—La senyora Biela,—respongué un d' ells,—justament alarmada per las amenassas d' aquell insensat, ha fet avisarnos de lo que succebia, y hem acudit pera evitar que fos víctima d' alguna bestiesa.

—¿No sospiteu l' origen d' aquesta opinió desatinada? — preguntá l' jutje á la Biela

—Escoitin, si 'ls plau, y ho entendrán tot seguit. Fa cosa de deu anys que morí mosson Baptista, que al cel sia. Agrahit als meus serveys, poch avans de passar á mellor vida 'm posà baix la protecció de vostés, que eran los seus mellors amichs, y desde llavoras habitó en aquesta caseta, atenent a las meves necessitats ab los estalvis d' altre temps y ab l' ajuda d' aquesta noya, neboda meva, que m' accompanya desde que fa quatre onys, resta orfa de pare y mare. Com no tinch ab lo vehinat més relacions que las que exigeix la bona criansa, he pogut viure fins ara ab relativa tranquilitat, y no he tingut, per lo

tant, necessitat de molestar á vostés fins avuy que... ja saben lo que ha passat.

— No 'n fassi cas; tot es degut á la ignorancia.

— Y á la enveja. Tinch una vehina perversa, intractable.

— La Pona, sens dubte Ne tinch rebudas moltsas queixas,— digué 'l jutje.

— Sí, senyor jutje, la Pona. Com veu que jo y la noya vestim ab decencia; que, gracies á Deu, no 'ns falta lo necessari; que las personas principals del poble no 's desdenyan d' entrar en nostra modesta caseta pera confiar travalls de costura y de brodat á la noya, que es molt llesta é inteligenta, la enveja fa que no parli de nosaltres sino pera bescantarnos. Comensá dihent á tothom: No 's donaria tan bona vida si no tingüés més que 'l fruyt del seu travall. ¡Ca, ca! Qui fa 'l miracle es lo mitjot de mossen Baptista, curullat de doblas de quatre. Després me tracrava irònicament de senyora, y per si no m' esmentava sino pera insultarme dihent: La bruixa rega 'l carrer; mireu si n' es de pulida; que es matinera la bruixa; zahónt va la bruixa?

M' vaig tornarli resposta; que es lo que ella pretenia, pera mouer un escandal que me fes perdrer lo bon concepte en que se 'm te en lo poble. Ara c' l que 'ls hi dongui algunas esplicacions relacionadas ab lo que ha succehit avuy Lo jove que duhen està embruixat te uns vint anys. Ne feya quatre que travallava á Barcelona fent una vida tan desordenada que 'l seu pare, que no li ha donat molt bon exemple, determiná obligarlo á tornar á casa seva.

Sia que la meva neboda li agradés, sia que s' imaginás que era de la condició de moltsas desgraciadas que haurá tractat en la ciutat, comensá á rondejarla y á dirli amoretes; fins que un dia la noya entrá molt alterada y 'm confessá qu' ell li havia dit alguna paraula atrevida. Li vaig fer entendrer que no li convenia tenir tracte ab semblant jove; si be no era necessari, perque es virtuosa y recatada com la que més. Ell, empero, no 's doná per vensut. Una tarde que la noya venia de tornar la feyna, al girar un cantó, topá cara á cara ab ell.

— ¿Perqué evitas las ocasions de parlar ab mí? —li preguntá.

— Perque no m' agradan las tevas conversas.

— Avans be m' escoltavas.

— Perque m semb'avas un bon minyó.

— ¿Y ara que 't semblo?

— Que no està be que 'm perseguescas per tot arreu.—Déixam passar.

— No serà sense dirte que t' estimo.

—Vaja, gracies,—li respongué la noya, y reprengué lo seu camí.

—No 't fassis la desentesa,—exclamá ell seguintla.—En va fin-geixes que 'm desprecias. Estich enterat de tot. Sé que aquella mala vella t' ha prohibit que tinguis tractes ab mí.

—Infame! replicá la noya—¿Perqué parlas aixís de la meva tia? Si altre motiu no hi hagués, aquest me bastaria pera no volguer tenir ab tu relacions de cap mena.

—¿Quins altres n' hi ha?

—No cal dirllos.

—Donchs, vull saberlos—digué ell ab tó d' amenassa.

—Si tant t' hi empenyas....

—Ets un viciós, un llibertí.

Una rialla satànica eixí de la boca d' aquell jove.

—Ja ho entench,—digué—aixó t' ho ha fet entendrer aquella malheida vella. Jo 't juro que no anirà á Roma per la penitencia.

—Obligació tinch d' obehirla.

—Sí, sí; fes hondat, noya, que herederás lo mitjot de Mossen Baptista—digué ell y li girá las espatllas.

D' aquell dia endavant se vegé lliure de la persecució del atrevit jove, ja fos perque la malaltia li fes perdre l' humor de galantejar, ja perque 's persuadís de la inutilitat de la seva perfidia pera ablanir á la noya.

La ocurrencia d' avuy, quan jo, olvidant los agravis, m' esforsava pera retornarlo del desmay que tingué davant de casa, no puch atribirhirla sino á la revenja que contra mí meditava; per çò al obrir que la Pona deya que jo era bruixa, pensant concitar contra mí la malevolensa del vehinat, digué á la seva mare: **Anem, anem,** que questa dona 'm fa patir.

Després de parlar en veu baixa ab lo jutge un dels protectors, digué:

—Senyora Biela, fassi un farsell ab las cosas més necessarias, que vindrá ab sa neboda á passar á casa meva 'ls días necessaris pera que la justicia compleixi lo seu deber, y 'l bon nom de vosté quedí en lo degut lloch.

—No podem permetrer—afegí l' altre—que sigui objecte dels insults de la gentussa.

Poch rato després tia v neboda eixian d' aquella casa accompanyadas del Jutge municipal y dels dos amichs del difunt Mossen Baptista.

En lo carrer se 'ls hi reuniren los agutzils, que venían á donar

compte d' haver deixat á En Sidro á la presó, després de donar al secretari l' avis del seu superior.

Aquest moviment inusitat no passava desapercebuts dels vehins, puig en portas y finestrals s' hi veyan personas atretas per la curiositat.

Pocas passas havia donat la comitiva quan la Pona, desde la finestra de casà seva, digué á la vehina del costat:

—Reparada! ¿No ho veus? Se 'n portan á la bruixa. Alguna vegada hi havia d' haver justicia en lo mon. Fort! fort! Ara pagará les madurals y las verdas.

—Agutzils! —maná enfadat lo jutje—Feu baixar aquesta dona, y que 'ns segueixi.

—D' orde del senyor Jutge—digué á la Pona un dels agutzils, acostant'shi—baixéu desseguida.

—¿Que vol de mi 'l senyor Jutge?—preguntá aquella, als pochs moments, eixint al carrer.

—Endavant!—respongué secament l' agutzil.

Lo jutge avansant dues passas envers ella, la increpá en aquesta forma:

—Acabau de tractar de bruixa á la senyora Biela, y com aixó suposa que teniu coneixement de las seves malas arts, passareu la nit á la presó procurant recordarlas minuciosament, pera que demá pugau donar á la justicia las proves que necessita pera castigarla conforme á la llei.

—Ay! pobre de mí! Joan, que 'm portan á la presó!—prorrompé la Pona estemordida.

Aquell, que havia ohit las paraules del Jutge, y no era tan tonto que no penetrás la ironia que enclohian, digué, sense móurers de la porta:

—Ben merescut t' ho tens.—Si hagueses fet cas de las mevas advertencias, no 't trobarías en semblant embull.

—Si; faré com tu que ets un calsassés, un....

—¡Agutzils! —interrompé 'l jutge. La tancaréu en la pessa inmediata al arxiu; no per consideració, sino perque 'l calabosso está ocupat.

—¡Sr. Jutge, per pietat! ¡Jo no he fet mal á ningú!

—Endavant!—replique 'l Jutge.

Los agutzils marxaren en direcció á la casa de la vila, y 'l Jutge seguí als seus amichs envers la casa del que havia ofert aculliment á la senyora Biela.

Llavors la rabia de la Pona no tingué aturador.

— Per causa de la bruixa 'm' portan á la presó! — cridava — ¡Ve-hins, auxili! Perque te diners la protegeixen, y á mi que soch ignocenta, m' atropellan! ¡Així se fa justicia en aquest poble! ¡Ve-hins, auxili!

Los vehins seren poch cas dé las sevas exclamacions. Tenia massa assentada la fama d' enredayre y desvergonyida pera que ningú s' interessás per ella; y, apesar dels seus crits y de las sevas protestas, hagué de passar la nit ajocada en un ángul de la pessa de la casa de la vila destinada als mals endressos.

L' endemá, de bon matí, en la casa del Jutge semblava que s' hi guanyava lo jubileu. La Carmeta, los parents més pròxims d' ella y d' En Sidro, los de la Pona —y fins lo seu marit— que apesar dels fastichs ab que l' havia obsequiat, repensantshi durant la nit, vingué á entender que estava obligat á intercedir per ella, que al fi era la seva muller, y si tenia faltas, en cambi era endressada y estalviadora.

Lo Jutge, que per experiència s' bia que no faltarian aytals visitas, determinó, com tenia per costum, no sufrir l' amohino de rerebreras Home honrat á carta cabal y aymant de la justicia, sempre s' inspirava en los més rectes propòsits. Com es natural en qui ha nascut en un poble y te coneixensa y tracte més ó menós intim ab los que ha de juzgar, encara que se proposás esser rigurós, acabava per ablanirse; pero may atenia cap recomanació que en poch ó en molt repugnás á la seva conciencia.

La criada, instruïda de lo que havia de fer, baix pretest de que lo matí era molt fret, á mida que anava entrant los feya assentir prop de la llar, ahont, al calor de una bona fogarda, esperavan que l' senyor Jutge estigués en disposició de rerebrels. Mentre tant ell prengué tranquilament la xocolata, encerqué un cigarro del estanch se abrigà ab la capa, y eixint per la porta del hort se dirigi á la casa de la vila, en una de quinas pessas estava instalat lo Jutjat municipal.

Tocaren las nou, dos quarts de deu, las deu, y l' senyor Jutge no compareixia. Llavors la criada observant la impaciència dels que l' esperavan, exclamà:

— Vaja que al senyor se li deuhen haver aferrat los llansols. ¡Las deu y encara no baixa! Si que es estrany! Pero, beo mirat, no ho es

tant. Per causa del embruixament, ó de la ximplería... ¿Qué hi creuen vostés en bruixas?

Ningú desplegá los llavis pera contestar. Temian comprometre'r á la persona per qui anavan á intercedir.

—Donchs sí, per causa del embruixament—coatinué la criada—se retirá molt tart, cosa que no acostuma fer may. Pero ja ho veig; vostés s' impacientan...

Y acostantse a la porta del menjador, cridá:

—¡Sra. Cinteta!

—Què s' ofereix?—preguntá la Sra. presentantse.

—¿Qué encara no s' ha llevat lo senyor?

—Lo senyor! ¿Qué desvariejas? Fa prop d' una hora que ha sortit. L' escàndol de abir lo té tan mal humorat que no ha pogut aclarir los ulls en tota la nit, y frisós per anar al jutjat ha marxat molt més dema'i que de costum.

—¡Ha marxat!—exclamá la minyona singint extranyaesa.

—Sí, per la porta del hort.

—¡Veliaqui com jo no ho sabia!...

Los vehins, visiblement contrariats, s' aixecaren un darrera l' altre.

—Sra.—s' aventurá á dir un d' ells—si vosté vol ferme un favor, li agrahiré mentres visca... Veurá... lo meu germà... te'l geni massa fort... es cert... pero...

—Assumptos son aquestos—digué la senyora interrompint-lo—en que no hi entench, ni son de la meva incumbència; en lo jutjat trobará al meu marit; entenguis ab ell.

Y entrá en lo menjador pera lluirarse de la andanada de súplicas que li anavan á descarregar á boca de canó.

La pessa de la casa de la vila ahont está instalat lo jutjat municipal, es en extrem reduhida. Las taules del Jutge y del Secretari, ab los assentos corresponents una vitrina ahont se custodia lo registre civil y un banch escó, que deu tenir més de una centuria de bons serveys, pera assentarshi las parts quan s' hi celebrá algun judici, componen tot lo permanent.

Aquell dia, á las nou en punt, hi entravan lo Jutge y'l Secretari, y al poch rato lo agutzil acompañant á la Pona y á En Sidro.

—Sentauvos—los hi digué 'l Jutge.

Ja he perdit lo compte—continuà, dirigintse á la Pona—de las queixas que m' han donat de vos; pero, per falta de testimonis, fins ara haveu quedat sense càstich. Avuy ja es altra cosa. Personas respectables per sos antecedents, los agutzils, jo mateix vaig ser testimoni de las injurias proferidas per vos contra la senyora Biela.

—Injurias! —objectà mansament ella.

—Comensáreu per tractarla de bruixa; ¿tindréu valor de negarho?

—Com que 'l fill d' En Sidro digué que lo seya patir.

—¿Y si vos provasseu que vos foreu la iniciadora, que fa molt temps que no la anomeneu d' altra manera?

—Es un costum de que no puch desferme. Quan vull dir quatre fàstichs á una persona, lo primer que se m' acut es lo de bruixa ó bruixot; pero sense cap mala intenció

—La pedra quan ix de la mà, no se sap ahont va. Vos tractant de bruixa a la senyora Biela, per costum ó per malicia, haveu sigut causa de que la difamació s' estengués com taca d' oli, y de la ira d' En Sidro, que Deu sap quinas conseqüèncias hauria tingut, si jo, advertit á temps, no ho bagués destorbat. Ella vos perdonà, que fins á semblant extrem arriba la seva bondat, pero jo, en representació de la llei, he de aplicarvos la pena que mereixeue.

—¡Per amor de Deu, senyor Jutje! —exclamà la Pona.—¡Jo li prometo que m' esmenaré! que may més tornaré á donar cap motiu de queixa!

—Si estau disposada á retractarvos solemnement, declarant que la senyora Biela ha sigut per vos villanament difamada, que no teniu cap motiu pera dubtar de la seva honradesa, y que quant en contrari haveu dit es fals y degut á la mala voluntat que li teniàu, purgareu la falta ab tres días de arrest, estalviantvos gastos de importancia y una gran part de la pena á que seríau condemnada pel tribunal del partit.

—¡Si que ho faré, senyor Jutge! ¡Be ho sé prou que la senyora Biela es una bona dona!

—Ara tu, Sidro,—continuà dihent lo Jutge.—Dígam: ¿que t' has tornat boig? ¡Qui t' pogué fer creurer en semblants tonterías? ¡Lo teu fill, embruxat! Bona bruxeria es la seval. ¿Perqué no acudires desseguida al metge?

—Perque 'l noy no ho volgué.

—No endevinas la causa?

—Ho sospito; pero ell diu que no.

—Vetaquí l' fruyt de la ignorancia; no has acudit al meigre que podía curártel? y t' has deixat portar per las preocupacions, que t' han portat á las portas del presidi.

—¡Que sap un! Tant m' ho digueren que vaig arribar á persuadirmen. Indignat, vaig obrar sense reflexió.

—Acabas de odir de bona de aquesta dona quin sonament te la anomenada que de ser bruixa haveu donat á la senyora Biela; ara jo 't diré que la malaltia del teu fill, segons lo senyor Esteve, es deguda als vicis més repugnants, no a causas sobrenaturals á que t' haurías de avergonyir de donar crèdit. No vull ser ab tu ménos clement que ab la Pona. Ja que la teva irritació no arribá, afortunadament, á produhir danys irremediables, si li donas las satisfaccions que corresponen al agravi que de tu ha rebut, declarant que no tens res que dir en contra d' ella, després de tres dias de arrest podrás tornar á casa teva.

—Si, senyor Jutge, confesso la meva falta. May agrabiré prou lo servye que m' fa

—Aixó si, tant l' un com l' altra, cuidado ab la reincidencia, perquè llavors no hi hauria prechs que m' ablanissen.

Lo diumenge següent, al cumplirse los tres dias d' arrest, acudiren al jutjat la senyora Biela, sos protectors y las personas més visibles del poble, al efecte invitadas, davant de las quals se llegiren solemnement las retractacions, que En Sidro firmá per si mateix, y en nom de la Pona, un dels vehins presents.

Tant l' un com l' altra, mostrantse sincerament penedits, donaren moltes escusas á la agravuada; lo bon nom y la consideració de que gosava no minvá poch ni molt; pero desde llavors, per la gentussa, es La Bruixa, y mentres visca serà coneguda ab aquest nom; puig tant s' arrelan los motius en alguns pobles, que si se 'ts hi escau preguntar per alguna persona, valentse del seu verdader nom y apellido, poden tenir la seguretat de que ningú los n' hi donará rahó.

LA MEUHA NINA

(SEGON ACCÉSSIT AL PREMI DE LA FLOR NATURAL EN LOS JOCHS
FLORALS DE VALENCIA D' AQUEST ANY.)

Maria li diubhen,
es tot mon encant,
los ullots li riuhben
quan m' està mirant.

La boca es giqueta
com un sigronet,
bonica, rojeta
com un clavellet.

Té galtes de rosa,
té trenes d' or si,
y un front, blanca llosa
de tan bell jardí.

Té una veu qu' engisa,
té un mirar molt dols;
quan riu es sa risa
cant de rossinyols.

Guarda amor puríssim
dins son verge si,
que accent tendríssim
diu qu' es pera mi.

Y ab sa vesta airosa
que tan bé li escau,
un cel es d' hermosa,
un cel net y blau.

Senyor, si algun dia
cástichs m' envieu,
la nineta mia
no me la toqueu.

Lo be que 'm rodeja
llevéume, si os plau;
fume de la enveja
miserable esclau.

Derrumbéu ma casa,
provoquéu mon plor,
malehiu ma rassa,
trossetjéu mon cor.

Tot mal quant patixca,
per res lo tindré;
¡tan sols ella 'm vixca,
vos benehiré!

JOAQUIM GADEA MIRA

ADICIÓN

Ó APÉNDICE Á MON LLIBRE «SANTAS CREUS: DESCRIPCIÓN ARTÍSTICA
DE ESTE FAMOSO MONASTERIO Y NOTICIAS HISTÓRICAS REFERENTES
AL MISMO Y Á LOS REYES Y DEMÁS PERSONAS NOTABLES SEPULTADAS
EN SU RECINTO (I).»

poch de publicat aquest mon llibre, y á la vegada que
'm felicitava en termes pera mí inmerescuts per havent
lo compost lo Rvnt. P. D. Gregori Folch, derrer mon-
jo d' aquell preuat monastir, resident en Reus, me va
dónar interessantíssims datos sobre dit monastir, que
venian á omplir alguns buyts que, malgrat los meus esforços y diligen-
cia, no havia pogut omplir.

Y com considero molt poch probable que, en nostres temps, puga
venir lo cas de ferse una nova edició de mon esmentat llibre, si be 'ls
datos proporcionats per lo P. Folch foren per mí cuidadosament tras-
lladats á las Reals Academias de la Historia y de Bellas Arts de San
Fernando, com á humil corresponsal que 'n soch, m' apar que 'ls vers

(1) Se trobará en las llibrerías de Alvar Verdaguer, Rambla; *Diagonal de Barcelona*, carrer de la Llibretería, y Llordachs, Archs del Encants, Barcelona, y en la rectoría del extingit monastir.

aymants de nostras patrias glorias no veurán ab disgust que 'm valga del present medi pera fer arribar al coneixement del major nombre possible d' ells los repetits datos.

Y pera no privarlos del sabor agradivol d' originalitat que las cartas del respectable ex-monjo oferian, no faré més que traduhirlos literalment del castellà, en qual llengua 's troban escritas.

«Mon objecte principal, diu la seva primera carta, es probarli á vosté que 'ls Moncada que moriren en la conquesta de Mallorca estavan enterrats en lo panteó de la iglesia, sepultura de dits Moncada.

»Tindré que ser un poch disfús y entrar en detalls que, per l' interés que vosté 's pren per tot lo de Santas Creus, crech no li disgustarán. En ma joventut tenia certa particular predilecció per los estudis històrichs (després tinguí que deixarlos per altres estudis que m' eran més necessaris pera la meva carrera) y en particular tot lo que pertanya á Catalunya y sos homes célebres. Ab tals disposicions, ja com-pendrá vosté si tindria desitjos d' enterarme y palpar lo que contenian las tombas del monastir. Lo panteó de la *inlita amassona* era lo que 'm cridava més la atenció. Sia per la mena de pedra de que está construhit y també per lo lloc ahont estava situat, comensá a despendres per un de sos cantons y, sempre que m' era possible, anava desprendent la pessa, y quan me sembla que estava á punt, una nit de tempestat vaig pegar una forta estiragassada, la vaig fer seguir y quedá allí una obertura suficient pera veurer lo que hi havia dintre. Al matí següent, al eixir de matinas, corregué la veu de que ab la tempestat s' havia després un trós de la tomba de D.ª Guillerma. Acudirem allí ab altres monjos y vejerem que contenia alguns ossos y un cap que jo mateix vaig treurer y convinguerem tots en que era d' una dona. Li extraguí un caixal, y com després tinguí que marxar al extranjer, á mon retorn no vaig poguer trobarlo.

»Lo bon resultat que la meva curiositat tingué, me va animar los desitjos de regoneixer altres panteons. Vaig comunicar mos desitjos á un de mos companys d' hábit, y, acceptats ab calor mos projectes, posarem mans a la obra. Comensarem per lo panteó del rey En Pere; lo reconeguerem minuciosament, y 'ns convencerem de que no hi havia medi de veure lo que contenia sense que 's conegués lo que hi haguessem fet. Passarem al del rey En Jaume y, després de donarli voltas, varem convenir en que si una pessa que hi ha entre abduas llosas que tenen esculpidas las figures dels reys era partida en trossos, podríam conseguir nostre objecte. Nos ensilarem, donchs, al panteó, y ab una candela varem registrar dita pessa y, en efecte, no era una sola

pessa, sino tres trossos, y un d' ells com d' un pam de llarch. Tot això podiam ferho ab tota calma, puig desde las onze del matí fins à l' hora de vespras per la tarde, la iglesia restava enterament sola.

»Al següent dia, provehits d' escarpra y martell, nos posarem à travallar y després de mitja hora de travall conseguirem treurer la pessa, restant una obertura d' un pam de llarch y quatre dits d' ample. Ab una cerilla al cap d' una canya baixarem lo llum al interior y restarem admirablement sorpresos al veure l' cuadro que 's presentava à nostra vista. Los reys, vestits ab las cogullas cistercienses, igual com enterravan als monjos. Com à xicots, no poguerem servar lo secret y l' confiarem à altres germans d' hábit. Un altre dia hi anarem junts (eram sis) provehits d' un ganxo pera veure si podiam alsar las caputxas y veure la cara dels reys. Restarem també sorpresos y admirats; estavan extesos sobre una fusta llisa cada un. Tractarem, ab lo ganxo, d' alsar la caputxa del rey y, sent forsa, 's va mitj alsar, y tal sigué l' susto que això 'ns produí, que no 'ns quedaren ganas de fer altra proba. Colocarem la pessa en son lloch, la assegurarem ab guix y restà de la mateixa manera que estava avans.

»Haventnos sortit tot tan be, nostras conversas no tenian altre assumpto que cercar medis pera obrir altres panteons. Nos fixarem en lo de Moncada (en la iglesia) y després de molt cavilar lo modo d' obrirlo, concloguerem que l' panteó havia de tenir volta, y si aquesta era de pedra, no hi havia cas; pero si era de mahó tal volta podríam obrirhi un portell. Resolguerem esbrinarho, y pera pujar dalt prenguerem una armatosta que servia pera netejar los alts de la iglesia y estava montada sobre quatre rodas; lo ferem correr fins al panteó y, pujant, vejerem que la volta era de mahó. Al endem, hi portarem una escala y engrandirem lo portell, y ab una candela encesa baixarem dintre. Ja coneix V. la grandaria de la volta ahont está colocat lo panteó; donchs be; fora l' gruix de las parets, que tindrán un pam, tot lo demés es bayt. Al mitj dos barrots de ferro, clavats per los caps en las parets, sostienan lo cadavre de D.ª Teresa, colocat en un bagul forrat de vellut negre y dins d' altre de plom ab un vidre à la mida de la cara, y à son costat altre bagul de grans dimensions, capas pera contenir de dos à tres cadavres. En terra y en la part del panteó del rey En Jaume, sis ó set baguls, uns forrats de vellut y alguns de domin carmesí, tots ab son corresponent forro de plom y seu vidre. Un n' hi havia entre ells cubert ab un encerat, y quan l' alsarem aparegué l' bagul forrat de flama d' or y tan brillant com si l' acabessen de fer. No vejerem lo que contenia, pero creguerem seria

una nena de nou á deu anys. A la part oposada, una caixa de fusta de color natural, alta d' uns cinc pams, ampla de quatre y fonda d' uns tres y mitj, tancada ab clau, y ab un lletrero de majúsculas, clar y ben fet, que deya: «Aquesta caixa conté 'ls restos de D. Guillem y D. Ramon de Moncada, que moriren en la conquesta de Mallorca l' any 1229.» Als costats y fins dessota, altres caixas qual nombre no recordo.

» Crech, donchs, que quedarà V. convençut de que 'ls restos dels Moncada, morts en Mallorca, estavan en lo panteó de la família en la iglesia.

» Tocant á datas, no estranyi res, perque 'ls PP. se 'n cuidavan molt poch. Pera probarli li donaré un exemple. D' ensà que 's va construir lo panteó en la iglesia (1733 á 1737) fins al any 1833, ningú s' havia fixat en que en l' epitafi que consigna la mort de D. Guillem y D. Ramon de Moncada l' any estava equivocat, puig portava lo 1220. Haventho jo notat, ho vaig consultar ab lo senyor Abat, y després de regirar la historia y comprometentme jo mateix á esmenar la data, vaig fer una cuia al zero, convertintlo en un nou, que es la data de la mort dels dits Moncada.

» Los abats següents son los que seguiren al P. Bassa: D. Bernat Morató, 1804; D. Joan Barba, 1808; D. Joseph Roca, 1812; D. Benet Vives, 1816 fins al 1825; D. Matias Balart, en 1825; D. Pere Carrera, en 1829 fins al 1833.

» Sobre la *ma del mort* se consultá á Roma pera saber quin culto devia donàrseli, y 's respongué que no sabent a qui pertanya y no podentse negar sa aparició miraculosa, se li dongués culto lo dia de difunts, y en ell se colocava dia ma en l' altar major, essent tal volta única en lo mon á qui en dit dia se dongués culto especial, puig en ell está prohibit per la rúbrica donar culto á las reliquias.»

En sa segona carta m' escrigué l' P. Folch lo que segueix:

«Com V. me demana li diga quelcom sobre l' estat del monastir quan ocorregué la exlastració, y com tot lo que contenia ho he llegit consignat en la obra de V., li parlaré de las pinturas ó cuadros, que es lo que hi he trobat á faltar.

» La sala capitular tenia quatre grans telas, quals assumptos eran: Sant Bernat predicant la creuada, Sant Domingo predicant contra 'ls albigesos, lo martiri de Sant Pere de Castronovo y no recordo lo del derrer.

» En la iglesia, dessota del horari y demunt la porta de la sagristia, hi havia un quadro que omplia tot lo pany de paret, representant

lo judici final. Las figures de primer terme, de grandaria natural y admirablement pintat. Ja compendrá V. que hi havia la Gloria ab totas las jerarquias celestials; cossos que al só de las trompetas sortíen de llurs tombas, uns ab totas llurs carns, mentres altres se'n anaven revestint à la mida que anavan eixint. Composició magnifica que havia sempre cridat la atenció dels intel·ligents.

»Entre lo cor y l' sepulcre dels Moncadas hi havia lo retrato del rey D. Jaume II, de la Reyna D.ª Blanca y del príncep Nanfós.

»En lo costat oposat y sota l' orga, lo retrato de la Reyna Margarida de Prades, de D. Pere lo gran, lo de Roger de Lauria, lo de Galceran de Pinós y altre qual original no recordo.

»Tots dits retratos eran de milj cos y 'ls de sota l' orga, vestits de guerrer y ab lo casco posat, menys D. Pere que l tenia al costat demunt d' una taula.

»En la sagristia hi havia dos quadros representant á Santa Catrina y Santa Bárbara respectivament, també de milj cos y ab testas tan simpàtiques que atreyan las miradas de tothom.»

Fins aquí les interessants notícies facilitades per lo Rvt. P. Folch, notícies quasi providencialment salvades del oblit en que jeyan, ja que l esmentat Pare morí en Reus als dos mesos y días solzament d'haverme favorescut ab la darrera de las cartas que transcriptas deixó.

Sobre d' aytals notícies me toca ara afegir lo següent:

Primer: Que's pot apreciar la qua asegrida per lo P. Folch á la data de 1220.

Segon: Que regoneguda per mí la volta que cobreix l' interior del sepulcre dels Moncada, Aytona y Medinaceli, hi vas trovar efectivament lo forat que hi havian fet lo curiós novici Folch y sos companys, poguent per tal medi enterarme del estat deplorable en que deixaren aquell respectable lloc los barbres del segle xix com escrigué una ma extranjera en los murs de Poblet, referintse als que tan escandalosament profanaren y enruinaren nostres prehuats monastirs. En efecto: allí dins no hi va quedar ni un borrhall de roba, ni un bossí, lo més petit, de metall; ni sisquera las fustas de las caixas; allí no hi quedà res més que cranis, canyellas, fémurs, costellas, tot disseminat y esbarriat com un pilot d' escombraries regirat per un drapayro. (1).

(1) Enterada per mon conducte la il·lustre casa de Medinaceli d'un estat de cosas tan vergonyós, m' ha fet l' honor d' encarregarme la colocació d'aquellas respectables despullas en una caixa de cedro folrada de plom, acte que m' proposo realisar á mitjans del próxim mes, aniversari de la mort dels dos Moncada.

Tercer: Que en lo lloc indicat per lo P. Folch com lo en que hi estava 'l cuadro del juhi final de que ab tan gran encomi parla, se veu encara clarament dibuixat per la pols lo seu contorn, y existeixen los permodos que l sostenian; y que 'l esmentat cuadro, segons más notícias, permanesqué en dit lloc fins á una época molt poch llunyana, en la que fou extret per disposició de la Comissió de monuments de la província y portat á la capital de la mateixa.

Quart: Que moguda ma atenció per lo relato del P. Folch, he tractat en va de veurer si l' esmentat cuadro se trobava en lo museo Tarragoní d' antiguetats ó bé en lo Nacional de Madrid; no havent pogut conseguir apreciar, per lo tant, per mí mateix si eran justas ó exageradas las calificacions que de tal cuadro m' havia fet l' esmentat P. Folch.

Quint: que aquest bon senyor deixà d'inclouer entre las bonas telas que exornavan lo seu monastir, una molt notable que avuy se trova en la sagristia de la parroquia de St. Joan en Tarragona, representant la Verge del Roser ab altres Sants; tela allí portada, segons mas notícias també, per una piadosa familia de Vendrell á qui n' havia fet present, après d' havérsela emportada de Santas Creus sens més dret que la seva suprema voluntat, aquell famós comandant general Van-Halem, que va restaurar l' arch de Bará posanthi una dedicatoria al general Espartero.

Réstam ara, afegir als interessants datos y notícias contenguts en las cartas del Rt. P. Folch, alguns altres per mi mateix observats ab posterioritat á la publicació de mon llibre dalt esmentat.

Constitueixne un l' haver observat que l' horari que 's conserva encara sobre la porta de la sagristia de Santas Creus, te pintadas, en lloc de doize, com es general costum en nostre país, las 24 horas del dia, al istil d' alguns punts d' Italia.

Altre dato es l' haver pogut coneixer la data de la campana de la capella de Sta. Eulalia, que per sa estranya forma aparellava gran antiguetat, y que vegí haver sigut fosa l' any 1797 y portar la següent inscripció: «Benedicta sit hora in qua Christus dominus noster pro homine natus et mortuus est.»

Consisteix altre dato en que 'ls adornos de la gran pica de marbre del templet del claustre son enterament iguals als del rosetó del abside de la iglesia; lo que permet suposar contemporáneas abduas pessas, y que una part, més ó menys gran, del claustre bo, deuria haver estat desde l' principi ab comunicació ab abduas dependències del monastir; confirmantlo més y més los vestigis de anteriors

construccions en la paret de l' ala del costat de dita iglesia, segons vaig fer notar en mon llibre, al parlar d' aquell lloch.

Altre dato curiós consisteix en lo que 's llegeix en una copia del testament del rey En Nanfes II fet en lo monestir de Poblet als 31 de Juliol de l' any 1134, existint dita copia en la *biblioteca Balaguer* de la vila en que esrich, y diu; tradublit del llatí: «Deixo á la obra de Santas Creus mil morabatins de la manera que ja tenia manat per carta meva pera que 's paguin los que no sian pagats en lo dit lloch de Montblanch, y cent cinquanta morabatins pera establir un ciri perpétuo.»

També 's trovan per últim en la mateixa biblioteca y en lo mateix còdice que la copia anterior, dos documents referents á Santas Creus que consisteixen:

Lo primer en la relació de certas desavinensas ocorregudas entre los monastirs cistercienses de la Corona d' Aragó, á consecuencia dels quals en l' any 1618 lo qui sigué deu anys après el-legit abat de Santas Creus, Fr. Joan Carreras, fou comissionat per lo Consell general del Orde pera seguir en Roma, devant la Rota, plet contra los qui «ab ánim desassossegat é inquiet, volgueren introduhir pera 'l régime de l' Orde nous modos de viurer, més per inquietut d' ánim que per servey de Deu nostre Sényor, fundats en segonas intencions é interesos particulars, formant una especie de congregació y elegint un Vicari general!»

Y l segon de tals documents en una carta original del rey Ferrán VI al abat de Poblet que traduïda al catalá, diu així:

Lo Rey.—Venerable Religiós y estimat abat del monestir de Poblet Orde del Cister en Catalunya—trovantme informat del renyit llitigi que s' ha seguit y segueix en la Cort Romana entre eix monastir y l de Santas Creus de la mateixa Orde sobre precedencia de sos abats y otras cosas, y considerant que á més de turbar aquestas controversias la bona armonia que deu haver entre dues casas tan recomanables y distingidas per llur antigó y llur institut y per esser fundadas y dotadas ab donacions y privilegis per mos Reals predecessors: son origen de grans detriments á llurs interessos per los crescuts gastos que 's fan en la prossecució del referit plet, passant aquest perjudici desde la particular ruina dels monastirs al dany comú de la causa pública per la precisió d' extrauer tan considerables partidas de diner d' aquests mos Reyalmes. Y essent assumptò tan digne de ma Real atenció y paternal amor, no sols procurar la transacció de semblants llitigis sino apartar y remouer pera l' esdevenir tots los motius que pugan

suscitarlos: he resolt insinuarvos quant de mon Real agrado será que amigablement transigescan eix monastir y l' de Santas Creus la controversa de procedencia y demés que tingen pendents, donant si á tan renyit litigi per los medis més acomodats y oportuns, ja formant alguna Concordia que asseguri sempre la bona armonia que correspón entre Casas que deuen esser inseparables, ó be comprometentse á aquest efecte en Ministres meus que nombrin los monastirs ó Jo el-ligesca. Y á si de que per qualsevol d' aquests medis quedí verificada ma Real intenció, espero de vostre zel y amor á mon servey, no menys que de vostra prudencia y virtut, concurrireu per vostra part á que pacifica y felisament se comensi, seguesca y acabi aquesta obra tan del servey de Deu y meu, donantme compie del medi que esculliu y de tot lo mes que ocorria per ma de mon infrasquit secretari. Que així es ma voluntat y d' ell me donaré per servit.—Feta en lo Bon retiro á 28 de Janer de 1751.—Jo lo Rey.—Per manament del Rey nostre Senyor.—Andreu d' Otamendi.—Al abat del monastir de Poblet sobre son plet ab lo de Santas Creus.—»

Sobre d' aquest darrer document dech fer observar que, com se veu per lo coteig de las datas que respectivament portan aytal document y la Butlla del Papa Benet XIV: «Laudabile romanorum pontificum etc.» en mon llibre transcripta, al escriurer Ferrán VI sa carta, feya ja sis dias que aquella Butlla havia sigut expedida, y que per lo tant no pogué produhir dita carta efecte algun.

THEODOR CREUS.

Vilanova y Geltrú, Agost de 1891.

FULLAS

I

¡Cóm deus dormir! Me sembla veuret, nina,
agegudeta al llit;
la cabellera rossa, destrenada,
cayent sobre ton pit.

La blancor de los brassos m' apar veure
sobre 'l blanch del llensol,
qu' entre arrugas y plechs ton cos amaga,
com perla en son estoig.

¡Qui pogués aquesta hora de puntetas
acostarse al teu llit,
poch á poquet, com voleyan s' acosta
la papallona al llir,

veure los ulls com ponceletas closas,
de ton llavi 'l somris
sentir del somni l' aleteig dolcissim,
lo teu alé sentir;

y quan l' auba truqués á ta finestra
 tornat en raig de llum,
 besar tots ells... y sòndres desseguida
 al deixondirte tú!

II

¡Cóm recordarem las penas
 que passém, angel del cel,
 rodejats de la maynada,
 quan siguém vellets; vellets!

III

Jo 'm mirava una oraneta
 com feya son niu de fang
 y sens sisquera adonàrmen
 pensava ab tú... ¡vés qu' estrany!

IV

Perque nineta meva
 podent ser tant hermosa
 tant trista aquesta tarde l' hem trobat,
 y boy juntels estantnos
 en dolsa companyia,
 dintre 'l cor hem sentit la soletat!

Potser es que en la vida
 hi ha horas de tristesa
 es que no llú lo sol ni don' claror
 horas en que tot plora,
 la fulla que rodola
 l' auzell que de son niu aixeca 'l vol.

Y 'l cor tot s' enmutisga
y tendre melangia
l' emb o'calla á plerçt ab son mantell
y encar' que 'l llavi rigui
lo cor llença en silenci
gotetas mes amargas que no 'l fel!

V

¿Vols llegir una novelà
que no s' acabi jamay?
Escriu «amor» y medita...
¡ay, quantas ne llegirás!

VI

Moriré: las campanas de l' Iglesia
aquell jorn sa pregaria entonarán:
—Per qui tocan?—dirán—¡No ho sé.. un de ménos!
¡Deu l' hagi perdonat!

Amichs y coneguts vindrán á enterro
y al ser al cemeutiri 'm deixarán
dihent—¡Pobre xicot... aixo es la vida!..
¡Deu l' hagi perdonat!

Mentre visquéu, vindràs ab ma mareta
á espargir per ma tomba flors y planys:
quan no tornéu maymés fins la creuheta
de fusta, 's podrirá.

Passará 'l temps; per sobre de ma fossa
tranqnila la gentada passará
sens saber qu' allí sota hi ha una historia
finida de molts anys;

qu' allí hi ha un crani que algun jorn pensava,
un cor que va sentir y va estimar;
unas concas negrosas que ploraren,
un pit que sospirá,

tranquila passará sens dir ni ménos
¡Deu l' hagi perdonat!

CLÁUDI PLANAS Y FONT.

CONTRAST

En lo fons del cel brillan
los blanxs estels
las flors se balandrejan:
las mou l' oreig.

La lluna adamantina
torna ab sos raigs
l' aygua que pels rechs corra
de color blanch.

L' oreig s' en dú l' aroma
de tendres flors;
dins de l' arbreda canta
lo rossinyol.

S' ou lo remor de l' aygua
que fa al trobar
destorbs que li impideixen
son humil pas.

Que 'n foras de bonica
¡Oh bella nit!
si mon cor no estiguesse
tant intranquil.

Demá quan trenqui l' auba
 s' adornará
 la dona á qui jo estimo,
 pera casars'.

Quan avansat estignui
 lo novell jorn
 la que jo tant estimo
 tindrà ja espós.

Será esposa d' un home
 que no so jo...
 eixa es la nit redera
 que sola dorm...

Corch que 'l cor me rosebas
 déixam tranquil,
 gels que m' ompliu d' enveja
 fugiu de mí.

Bonicas esperansas
 mas ilusions,
 mos somnis de ventura
 somnis d' amor.

¡Cóm ab vostra fugida
 deixat m' haveu!...
 Me sembla que en mí sento
 tremor d' infern.

Si aquí ara tinguesse
 la que jo estím,
 que 'n foras de bonica
 ¡oh bella nit!

Pendria las mans sevas
 y, d' amor foll,
 en sos llavis faria
 cent mil petons...

La nuvolada vingui
á ennegrí 'l cel,
las flors tronxadas caiguin
á impuls del vent.

Lo llamp que 's recargoli,
séntis lo tró,
l' aucell trovayre caygi
en terra mort.

Terratrémol que aixordi
ompli l' espay,
obri 'l trespol la terra
pera dragam...

Potser aixís, veyst de la Natura
lluya ferotje y hòrrida tempesta,
no sentint cap contrast, sent tot horrible,
se calmin mon pesar y ma tristesa.

J. MERCADÉ Y MARTÍ.

Reus 13 d' Agost 1891.

PER L' ALBUM DE MONTSERRAT

Oh Santa Verge Maria
qu' habiteu aqueix serrat,
d' aquí dalt no m' en mouria
que 'm teiu lo cor robat.

¡Qué 'm reca baixà' á la plana
y deixá' aqueixos indrets
quan escolto la campana
que crida als escolanets;

Quan al toch d' *Ave-Maria*
la oració del cor respon;
quan se 'n va la llum del dia
darrera del sol que 's pon!

Alegria y benhauransa
hi ha trobat lo cor aquí,
y he recobrat l' esperansa
que pel mon fa temps perguí.

¡Oh Regina inmaculada,
qui aquí fes lo darrer son
pera pendrer la volada
d' aqueix mon al altre mon.

F. BARTRINA.